

Kunta päihde- haittojen ehkäisijänä – hyvinvointia kuntalaisille, elinvoimaa kunnalle

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Tarttumalla päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoihin vähennät eriarvoisuutta.

Alkoholi, huumeet, tupakka ja rahapelit aiheuttavat vakavia haittoja käyttäjille itselleen ja heidän lähiympäristölleen. Haitat näkyvät niin perheissä ja läheissuhteissa kuin työelämässä ja julkisilla paikoilla-kin. Raskaimmin haitat koettelevat haavoittuvimmassa asemassa olevia, kuten matalasti koulutettuja, pienituloisia ja päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien perheitä. Lisäksi haitat ja niiden hoitaminen kuormittavat monin tavoin kuntataloutta. Koko maan tasolla alkoholin, tupakan ja huumeiden aiheuttamat kustannukset ovat vähintään noin 4,2 miljardia vuodessa.

Ehkäisevä päihdetyö on toimintaa, jolla ehkäistään ja vähennetään alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöä ja ongelmallista rahapelaamista sekä niistä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja.

Kunta on avainasemassa riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden käytön ja niistä aiheutuvien haittojen ehkäisyssä ja vähentämisessä. Perustan kattavalle ja vaikuttavalle työlle kunnassa antaa ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki ja sen toimeenpanoa tukeva toimintaohjelma. Alkoholi-, tupakka-, huume- ja rahapelihaittojen ehkäisyyn on olemassa tehokkaita keinoja, jotka myös edistävät kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia.

Kuntapäätäjän on hyvä muistaa, että alkoholi, tupakka ja rahapelit eivät ole tavallisia kulutushyödykkeitä. Mahdollisten taloudellisten hyötyjen rinnalla on huomioitava haitat yhteisöille. Siksi edistämällä myös kunnan elinkeinoelämän vastuullisuutta näiden tuotteiden tarjonnassa ja myynnissä voidaan samalla parantaa kuntalaisten hyvinvointia ja koko kunnan elinvoimaisuutta.

*Miehistä
joka kolmas ja naisista
lähes joka neljäs juo
alkoholia riskitasolla.*

*84 %
päivittäin tupakoivista on
joskus vakavasti yrittänyt
lopettaa tupakoinnin.*

Neljä askelta kohti tehokasta ehkäisevää päihdetyötä kunnassa

1. Tunne kuntasi tilanne ja haittojen ehkäisemiseksi tehtävä työ

- Kuntasi seuraa säännöllisesti eri-ikäisten kuntalaisten alkoholin riskikäyttöä, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöä ja ongelmallista rahapelaamista sekä niistä aiheutuvia haittoja ja palvelutarvetta.
- Kuntasi seuraa osaltaan ikärajavälön ja vastuullisen myynnin ja anniskelun onnistumista.
- Kuntasi hyödyntää aktiivisesti tutkittua tietoa ja toimivaksi todettuja keinoja sekä kansallisia ohjelmia ja suosituksia edellä mainittujen ongelmien ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.
- Kuntasi tekee näkyväksi sen, miten siellä ehkäistään ja vähennetään alkoholin riskikäyttöä, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöä ja ongelmallista rahapelaamista sekä niistä aiheutuvia haittoja.

2. Varmista, että ehkäisevää päihdetyötä johdetaan kunnassasi

- Kunnassasi on nimetty lain edellyttämä ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin, joka johtaa ja seuraa kunnassa tehtävää työtä.
- Hyvinvointikertomuksessa on kuvattu päihde-, tupakka- ja rahapelitilanne kunnassasi, minkä pohjalta valtuustokauden työlle on määritelty tavoitteet ja niiden saavuttamista tukevat vastuutahot ja toimenpiteiden resursointi.
- Kuntasi ehkäisevää päihdetyötä suunnitellaan ja kehitetään monialaisessa työryhmässä, joka raportoi toiminnastaan säännöllisesti vastuussa olevalle toimielimelle käyttäen sovittuja indikaattoreita.
- Kunnassasi tehdään työtä hyvinvointikertomuksen ja muiden toimintasuunnitelmien mukaisesti eri sektoreilla ja järjestöissä yhteisesti sovittujen tavoitteiden eteen.
- Ehkäisevä päihdetyö on osa kuntasi talouden ja toiminnan suunnittelua: tarkastuslautakunta seuraa työssä onnistumista.
- Kuntasi on valmistautunut sote- ja maakuntauudistukseen sopimalla yhteistyön rakenteista ja toteutustavoista (ml. yhdyspintapalvelut) maakunnan kanssa.

3. Vahvista haittojen ehkäisyä eri arkiympäristöissä

Monialaiset toimijaverkostot yhteisellä asialla

- Kunnassasi toimii monialaisia ehkäisevän päihdetyön verkostoja, jotka toteuttavat tehokkaita toimia useissa arkiympäristöissä samanaikaisesti.
- Kuntasi edellyttää, että sen tiloja käyttävillä järjestöillä on suunnitelma siitä, miten ne ehkäisevät riippuvuutta aiheuttavien tuotteiden käytöstä aiheutuvia haittoja.

Pakka-toimintamalli on toimiva keino tarttua alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittoihin paikallisesti. Pakka-toimintamallissa tehdään työtä yhteisöllä lähtöisesti hyödyntämällä valvontayhteistyötä ja asiakkaiden osallistamista sekä kannustamalla elinkeinoa kouluttamaan henkilöstöä ja luomaan yhteisiä omavalvontaa tehostavia toimintatapoja.

Useammalle kuin joka kolmannelle on joskus tarjottu huumeita.

Joka viidennellä suomalaisella on läheinen, jolle rahapelaaminen on ongelma.

Paikallinen saatavuuden sääntely yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa

- Kunnassasi tai alueellasi toimii tarjontatyöryhmä tai vastaava, jossa kunnan eri sektorit, valvontaviranomaiset ja elinkeinotoimijat kehittävät keinoja säännellä ikärajavalvottavien tuotteiden saatavuutta sekä tehostaa päihtyneille anniskelun ja myynnin kieltä (Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelipolitiikka eli Pakka-toiminta).
- Kuntasi aktivoi vähittäismyynnin, ravintoloiden ja festareiden toimijoita vastuullisuuteen hyödyntäen Pakka-toimintamallia.
- Kuntasi kehittää keinoja, joilla estetään alkoholin ja tupakka- ja nikotiinituotteiden sekä rahapelien välittäminen alaikäisille.

Kunta voi rajoittaa saatavuutta ja mainontaa sekä tukea työntekijöitään

- Kunnassasi panostetaan siihen, ettei alkoholia ja tupakka- ja nikotiinituotteita käytetä niillä julkisilla paikoilla, joissa käyttö on kielletty.
- Kuntasi kieltää alkoholin ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön ja myynnin omistamissaan tiloissa, omista tilaisuuksissaan sekä omia tiloja vuokrattaessa.
- Kuntasi lopettaa alkoholijuomien ja rahapelien mainonnan omistamissaan kiinteistöissä ja julkisilla paikoilla.
- Kuntasi ei rakenna omistamiinsa tiloihin uusia tupakointitiloja ja sijoittaa nykyiset tupakointitilat vähemmän näkyvästi ja riittävän kauan rakennuksista.
- Työnantajana kuntasi tukee henkilöstöä päihdeiden käytön ja liiallisen rahapelaamisen vähentämisessä ja tupakoinnin lopettamisessa mm. tekemällä ja jalkauttamalla kuntaorganisaation eri työpisteisiin päihdeohjelman, joka sisältää alkoholin ja huumeiden lisäksi myös rahapelaamisen sekä tupakka- ja nikotiinituotteet.

Lapset, nuoret ja perheet – hyvän elämän perusta kunnassa

- Varhaiskasvatuksessa otetaan tarvittaessa puheeksi vanhempien päihdeiden käyttö. Huolen herätessä perhe ohjataan tuen piiriin yhteistyössä lastenneuvolan ja ennaltaehkäisevän lastensuojelun kanssa.
- Oppilaitoksissa on käytössä varhaisen tunnistamisen ja tuen menetelmiä päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyyn: moninaisia vuorovaikutuksellisia menetelmiä, joilla tuetaan myös laajempia elämänhallintataitoja, hyödynnetään sekä osana opetusta että yhteisöllistä terveyden edistämistä.
- Kuntasi nuorisotyö vahvistaa tavoitteellisesti nuorten itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihinsä sekä ongelmien ratkaisuun, itsesääntelyyn ja päätöksentekoon liittyviä taitoja.
- Kunnassasi tuetaan vanhemmuutta vahvistamalla sosiaalista kyvykkyyttä, itsesääntelyä ja vanhemmuuden tekniikoita (ml. rajojen asettaminen, ongelmien ratkaisu).

Lisätieto

Fors R, Heimala H, Holmila M, Ilvonen S, Kesänen M, Markkula J, Saunio A-L, Strand T, Tamminen I, Tenkanen T & Warpenius K. Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy – Käsikirja yhdessä toteutettavaan Pakka-toimintamalliin. THL, Ki-de 23/2014.

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U. Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos – Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. THL, Ohjaus 7/2015.

STM. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen – Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. STM:n julkaisuja 19/2015.

STM. Tie savuttomaan Suomeen. Tupakkapoliittinen toimenpideohjelma. STM:n julkaisuja 10/2014.

THL. Yhteinen ote alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentämiseen: ehkäisevän päihdetyön laki ja toimintaohjelma: tietoa kuntapäätäjille. THL, esite 2015.

THL. Pakka-toimintamalli – Käynnistä toiminta ja varmista laatu. THL, esite 2017.

www.savutonkunta.fi

www.thl.fi/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet

www.thl.fi/ehkaisevapaihdedetyo > Ehkäisevän päihdetyön toimijat

www.thl.fi/tupakka

Kirjoittajat:

**Jaana Markkula,
Thomas Karlsson,
Minna Kesänen,
Airi Partanen,
Otto Ruokolainen,
Katariina Warpenius**

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 020 610 6000

ISSN 1799-3946 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-302-888-3 (verkko)

[http://urn.fi/URN:ISBN:
978-952-302-888-3](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-888-3)

4. Nosta kuntalainen haittojen ehkäisy keskiöön

- Kuntasi arvioi ennalta, miten sen tekemät päätökset vaikuttavat kuntalaisille aiheutuviin päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoihin.
- Kuntalaisten terveellisten elintapojen tueksi kuntasi tarjoaa yleistä ja väestöryhmittäin kohdennettua tietoa päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoista sekä toimivista keinoista ehkäistä niitä.
- Kuntasi hyödyntää ja kehittää keinoja parantaa eri-ikäisten kuntalaisten osallisuutta päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyssä ja vähentämisessä (esim. päihdefoorumit, kyselyt, palautekanavat koetuista päihdehaittoista).
- Kuntasi ottaa käyttöön lupalausuntomallin alkoholilupien hakuun liittyen, jotta alkoholielinkeino toimintaan mahdollisesti liittyvät haitat kuntalaisille tulisivat huomioituksi lupia myönnettäessä.
- Kuntasi oppilaitoksissa ja nuorisotyössä nuorilla ja heidän vanhemmillaan on mahdollisuus osallistua päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi tarvittavien keinojen kehittämiseen ja toteuttamiseen.
- Kunta tarjoaa matalan kynnyksen vapaa-ajan toimintaa eri-ikäisille kuntalaisille.

Ehkäisevä päihdetyö kannattaa

Päihteet ovat merkittävä eriarvoa aiheuttava tekijä. Haitat kuormittavat erityisesti matalasti koulutettuja, pienituloisia ja päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä perheitä, mutta koskettavat välillisesti kaikkia kuntalaisia esimerkiksi heikentyneen kuntatalouden vuoksi. Päihdehaitat vaikeuttavat työvoiman saatavuutta ja lisäävät kuntien kustannuksia muun muassa aiheuttamalla järjestyshäiriöitä, työstä ja opinnoista poissaoloja sekä syrjäytymistä. Ehkäisevä päihdetyö on tärkeä keino vähentää yhteiskunnallista eriarvoisuutta kuntatasolla. Maakunnat toimivat tulevaisuudessa aluetasolla kuntien rinnalla niitä tukien.

Kunnan tehtävä on edistää kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia ottamalla käyttöön tehokkaat ehkäisevän päihdetyön menetelmät erilaisissa ympäristöissä. Ehkäisevän päihdetyön johtaminen ja seuranta perustuvat ajantasaiseen tilannetietoon. Myös kuntatalous hyötyy tehokkaasta ehkäisevästä päihdetyöstä. Onnistuneella ehkäisevällä päihdetyöllä voi esimerkiksi vaikuttaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kertoimeen ja sitä kautta kunnan saamaan valtionosuuteen.

Ehkäisevä päihdetyö on monialaista toimintaa, joka vaatii kunnalta keskeisten toimijoiden työn yhteensovittamista. Kunnan, järjestöjen, viranomaisten ja elinkeinoelämän yhteistoiminnasta esimerkiksi saatavuuden sääntelemiseksi Pakka-toimintamallia hyödyntäen on mahdollista saada uutta virtaa kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. Ehkäisevässä päihdetyössä kuntalaisten osallisuus on nostettu keskiöön. Vastuu paikallisesti on kuitenkin julkisella vallalla, erityisesti kunnilla – myös tulevaisuudessa.